

**LA CRISI SOCIAL DINS DE LA CLASSE DIRIGENT CATALANA,
ELEMENTS BASICS de L'ESTUDI SOBRE ELS EXILIATS
FILIPISTES A LA GUERRA DELS SEGADORS (1640-52)**

per JORDI VIDAL PLA

Juny de 1981

El treball del que ara intentarem extreure els seus punts més essencials, s'emmarca en unes coordenades perfectament limitades: l'actuació de la classe dirigent catalana en una conjuntura política específica: l'anomenada Guerra dels segadors. Hom ha intentat observar i entendre l'actuació d'una part dels elements més ben situats dins de la societat catalana en un conflicte que no sols feia trontollar els seus interessos econòmics, els seus lligams jurídics i el seu «status» social, sinó que afectava també a la relació amb el sistema que justificava i recolçava l'estructura social existent: la monarquia.

Els esdeveniments de 1640-1652, amb la separació de Catalunya de la monarquia hispànica i el pas a la sobirania francesa, té com a conseqüència directa l'exili, voluntari o forçós, de part de la «classe dirigent», que s'anirà definint políticament, no a partir de la seva pertinença a uns estaments determinats, sinó per l'existència d'unes bases socioeconòmiques. Malgrat que l'estudi comença a 1640 el fet de l'exili no es produeix sempre automàticament amb la revolta popular, ni com una reacció de por davant aquests moviments, i si en canvi com una conseqüència de la pràctica política de l'aparell de govern franco-català, consolidat a partir de l'instal·lació del sistema virregnal francès a 1641. Exili que serà permanent en tot el període bèl·lic essent més constatable en períodes d'estabilitat bèl·lica (1642-1646), que en els darrers anys de la

guerra a on perd, amb l'avanç dels castellans les seves connotacions socioeconòmiques i polítiques. Mitjançant les consultes del Consell d'Aragó obre els ajuts reials als exiliats hem intentat en aquesta tesi ordenar i sintetitzar els elements fonamentals d'aquest exili: Qui són els exiliats? Quin paper desenvolupaven dins de la societat catalana?, Quin és el seu lloc d'exili; Quan i perquè marxen?, així com la seva relació amb la Corona. Anem doncs a intentar resoldre aquests interrogants.

Els catalans filipistes tenen unes formes d'exiliar-se molt determinades, i que comporten una actuació d'aquells i una actitud de les autoritats francocatalanes i del poble envers ells. Les dues formes de marxa són el desterrament i la fugida observant-se a partir de l'estudi d'ambdues els següents nivells:

— Una participació mútua, sovint complementària, però sovint contraposada dels elements revoltats i de les autoritats del Principat. Hom observa un intent de legitimar, canalitzar i ordenar el moviment popular.

— Una actitud de resistència a tots els nivells per part dels que seran desterrats o foragitats, conduïda en els primers anys per la Duquessa de Cardona. Destaquen en aquests nivells de resistència les revoltes armades en els dominis del Duc de Cardona i la revolta dels mariners del Barri de la Ribera de Barcelona; normalment els participants en aquesta resistència són personatges de cert prestigi social en cada zona, que intenten ésser ajudats, encara que no sempre amb massa èxit pels seus vassalls; destacant però, i en contrast, l'utilització de mercenaris per part dels dirigents de la resistència. Aquesta actitud no es veu mai dispersa, sinó que tal i com indica la propaganda catalana, està organitzada com una actitud contínua de resposta a una política determinada, i està ben instalada dins dels grups dirigents catalans.

— Una permanència de la repressió sobre els «mal-afectes» durant el període bèl·lic, observant-se també que el fet de l'exili i de la Revolta de 1640 no són coincidents i que és sobretot el període de 1641-43 quan l'exili es produeix amb més força.

El lloc a on van a raure els exiliats no és aleatori, sinó que depen d'unes circumstàncies molt determinades. És fonamental l'intent d'apropament al centre de poder-la Cort, intent que sempre dependrà de l'actitud d'aquella envers els exiliats i de les aspiracions d'ajuts d'aquests. Altres condicionants no menys importants són les actituds catalanes envers els exiliats, i la categoria social d'aquells. Són molts els

cavallers i nobles que són desterrats cap a Itàlia amb aquells altres catalans exents de títol que se'n van cap a l'Aragó.

De la tesi es despren que els protagonistes fonamentals de l'exili són elements de la classe dirigent, en particular membres de la noblesa. A l'exili destaquen sobretot els elements que tenen connexió amb el domini del camp català, amb l'exèrcit i amb l'administració. En el mateix sentit l'anàlisi econòmic dels exiliats, confirma la marxa dels més ben situats dins de la jerarquia nobiliària. Valorant positivament aquestes apreciacions cal indicar la manca de referències d'exili dels elements lligats al patriciat urbà o els grans mercaders de Barcelona; si bé la petita noblesa és la que dirigeix i fa possible les actituds polítiques de 1640, és necessari saber quina força social i quin pes social específic hi té al darrere, i cal així mateix indicar que una bona part de la noblesa se'n va en els tres primers anys de la guerra. Aquesta marxa representarà la pèrdua de la jurisdicció feudal sobre més de la meitat del territori català (comprovat per la realització de la cartografia referent a les jurisdiccions dels exiliats), essent aquesta marxa una demostració més de que la consciència dels interessos propis de la classe dominant esdevé més fort que el sentiment nacional.

L'exili incideix plenament en el tema de les relacions entre els catalans i la Cort dels següents punts de vista:

—El fet de l'exili és un punt més dins del procés secular d'apropament a la Cort i de castellanització de part de la classe dirigent catalana. Aquesta castellanització queda significada a l'exili per la participació massiva dels exiliats en l'exèrcit castellà, per l'atorgament de càrrecs dins de l'aparell administratiu castellà i per la demanda general d'hàbits de les Ordres Militars castellanès.

— L'exili representa també una puja de prestigi social dels exiliats. Ens trobem davant d'un procés general d'ennobliment que incideix en tots els nivells socials de l'exili. Sabem que un 25% dels exiliats pugen durant l'exili de nivell social i tanmateix és evident en els anys posteriors a la guerra la influència de l'exili en l'atorgament de títols del regne.

— Una altra forma de relació entre la Corona i els exiliats serà l'ajut en metàl·lic, malgrat la gran importància d'aquests ajuts cal considerar-los com una relació normal entre súbdit i rei, que en unes condicions peculiars agafaran gran volada. Els pagaments d'«ayudas de costa» i «Alimentos», estructurats segons les pautes de la jerarquia social, faran que el exiliats o al menys part d'ells, depenguin quasi ex-

clussivament dels subsidis reials, passant a convertir-se tal i com diu la propaganda catalana, en «pensionistes» del rei castellà.

Així com la marxa dels exiliats és un aspecte clar de la fractura del cos social català, la tornada i el paper que aquells tenen en la societat catalana a partir de 1652 es presenta d'una forma més fosca. No hem pogut esbrinar totalment el paper real d'aquests catalans en els anys posteriors a la caiguda de Barcelona, però sí proposar les línies fonamentals d'actuació d'aquells.

Sembla clar la participació dels exiliats en el recolçament polític a Joan Josep d'Àustria, en el procés de recuperació militar del Principat, i en la repressió dels elements del govern franco-català des de dues vessants: el paper fonamental dins l'aparell administratiu (Audiència, Regent de la Tresoreria, Habilitadors, etc... i sobretot en el procés de recuperació de llurs hisendes i en els intents d'apropiació dels béns dels catalans vençuts. Són però totes aquestes línies un camp obert a noves recerques des d'una nova perspectiva documental.

En aquest treball s'ha intentat demostrar que els interessos dels grups més ben situats dins de l'estructura social catalana queden contrastats, no sols en el conjunt de la societat del Principat, ans també dins dels grups dirigents d'aquella. L'exili no és sinó la conseqüència lògica de la sortida a la llum en forma d'opció política de les contradiccions dels grups dirigents catalans, produïdes des de la Guerra Civil catalana del segle XV i en relació directa a la formació de l'Estat absolutista.

La tesi a més d'ésser un intent d'obrir a debat un tema que fins ara ha quedat bastant amagat per la historiografia catalana, ha quedat —com primera aproximació—, obert a un més gran aprofundiment en cada una de les qüestions més amunt esmentades. Aprofundiment que s'ha d'efectuar tenint en compte el canvi de perspectives de les fonts, ja que pel present s'ha emprat quasi exclusivament les del Consell d'Aragó, quedant marginats altres arxius de caire local, nacional, estatal i àdhuc internacional.